

Raport z badań przeprowadzonych wśród maturzystów w GZM

Autorzy raportu: dr hab. Krzysztof Gwosdz, prof. UJ, mgr Katarzyna Hetmańczyk (IRMIR), mgr Agnieszka Świgost-Kapocsi (UJ), dr Agnieszka Sobala-Gwosdz (IRMIR)

Współpraca: dr Marcin Baron (UEKat), dr Piotr Czakon (IRMIR), mgr Andrzej Kołat (GZM), mgr Martyna Puc (GZM), dr inż. arch. Agnieszka Szczepańska-Góra (GZM)

Górnośląsko
-Zagłębiowska
Metropolia

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Kraków-Katowice 2024

Podziękowania

Dziękujemy wszystkim uczniom i uczennicom klas maturalnych, którzy poświęcili swój czas na wypełnienie ankiety i podzielili się swoimi opiniami. Szczególne podziękowania kierujemy do zarządu GZM, zwłaszcza do Pani Danuty Kamińskiej, Wiceprzewodniczącej Zarządu GZM, która z życzliwością podeszła do niniejszego projektu oraz pracowników Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, w szczególności Pani dr Agnieszki Szczepańskiej-Góry i Pani Martyny Puc za cenne uwagi merytoryczne i rozwinięcie tematyki badań. Dziękujemy również Panu Andrzejowi Kolatowi, Dyrektorowi Departamentu Strategii i Polityki Przestrzennej, który koordynował organizację badania w szkołach średnich na terenie GZM. Bez Państwa wsparcia przeprowadzenie tego badania byłoby niemożliwe.

Badania zostały sfinansowane w ramach projektu „Cyfrowi przedsiębiorcy w Przemysle 4.0. Kluczowy mechanizm nowej trajektorii regionów przemysłowych?” – grant NCN OPUS 20 UMO-2020/39/B/HS4/01951

Interpretacje wyrażone w raporcie są poglądami autorów i nie muszą odzwierciedlać oficjalnego stanowiska Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.

SPIS TREŚCI

INFORMACJE WSTĘPNE O BADANIU	4
Dlaczego zrobiliśmy badanie?	4
Kogo badaliśmy?	5
INTERPRETACJA WYNIKÓW	9
I. Czym jest dla Ciebie miasto, w którym się uczysz?	9
W jakim stopniu młodzież czuje się emocjonalnie przywiązana do miasta, w którym się uczy?	9
W jakim stopniu maturzyści uważają, że w mieście w którym się uczą są dobre perspektywy w znalezieniu odpowiedniej pracy?	10
Czy na tle sąsiednich miast, miasto w którym się uczą jest dobrym miejscem do życia?	10
Czy w mieście, gdzie kończą szkołę średnią mają możliwość rozwoju własnych zainteresowań?	11
Czy mogą tam kontynuować edukację na odpowiednim dla nich kierunku/poziomie?	11
Czy chcą mieszkać i pracować w mieście, gdzie kończą szkołę średnią?	12
II. Plany po ukończeniu szkoły średniej	13
Czy młodzież chce wracać do rodzinnej miejscowości po zakończeniu studiów?	17
III. Studia i praca	18
Gdzie chcieliby studiować i z jakich powodów?	18
Jakie są najważniejsze powody dla których młodzież chce pracować na terenie GZM?	22
Jakie są czynniki wypychające poza teren GZM osoby, które chcą podjąć pracę zawodową?	24
WNIOSKI I REKOMENDACJE	26
Literatura	31

INFORMACJE WSTĘPNE O BADANIU

Dlaczego zrobiliśmy badanie?

Poznanie preferencji i potrzeb „młodych dorosłych” ma istotne znaczenie dla władz samorządowych, metropolitalnych i uczelnianych w kreowaniu kierunków rozwoju. Taka diagnoza pozwala bowiem lepiej zrozumieć dynamikę procesów rozwoju lokalnego i regionalnego, związaną z kształtowaniem się najcenniejszego zasobu rozwojowego jakim jest kapitał ludzki. Postawy maturzystów mogą służyć m.in. za wskaźnik atrakcyjności danego obszaru a jednocześnie są prognostykiem przyszłych trendów migracyjnych. Spojrzenie młodych ludzi na dane miejsce jest niezbędnym elementem zintegrowanego planowania rozwoju na poziomie lokalnym i regionalnym – zwłaszcza w obszarze rynku pracy, edukacji czy mieszkalnictwa.

Niniejszy raport przygotowany został na podstawie wyników badań sondażowych uczniów ostatnich klas szkół średnich (potencjalnych maturzystów) ze szkół średnich z Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM). Pokazuje główne prawidłowości dotyczące aspiracji i planów po ukończeniu szkoły średniej w odniesieniu do miejsca zamieszkania i miasta, w którym kończą oni szkołę.

Opracowanie to jest częścią większego przedsięwzięcia badawczego, które ma na celu diagnozę szans rozwoju branż nowoczesnych technologii w poszczególnych regionach Polski, szczególnie tych o silnych tradycjach przemysłowych.

Ankieta badawcza została opracowana przez interdyscyplinarny zespół naukowców i naukowczyń z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (UJ) i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (UEKat) oraz ekspertek i ekspertów z Instytutu Rozwoju Miast i Regionów (IRMIR), a także Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM).

Formularz ankiety zawierał 32 pytania (łącznie z pytaniami o charakterze metryczkowym). Dotyczyły one takich zagadnień jak: ocena miasta zamieszkania i pobierania nauki, planów po zakończeniu edukacji na poziomie średnim (w tym wyboru typu uczelni i miejsca studiów), wyobrażeń i preferencji dotyczące form i miejsca pracy, systemu wartości, zainteresowań i postaw wobec nowoczesnych technologii, postaw wobec szans życiowych kobiet i mężczyzn. Dwie ostatnie kwestie będą przedmiotem osobnych opracowań. Formularz ankiety jest dostępny tutaj:

<https://forms.office.com/e/HvqXuQ9GSh>

Kogo badaliśmy?

Badanie skierowane było do uczniów (potencjalnych maturzystów) ostatnich klas szkół średnich – liceów ogólnokształcących, techników i szkół zawodowych. Respondenci wypełniali ankietę w formie elektronicznej (tzw. technika CAWI= Computer Assisted Web Interviewing)¹. Badania prowadzono w okresie od początku stycznia do końca marca 2024 r.

Informacja o badaniu przekazana została pismem do wszystkich Wydziałów Oświaty w GZM (w miastach na prawach powiatu) z prośbą o zgodę na ankietyzację i dystrybucję ankiet do szkół średnich. Następnie ponawiano prośbę do Wydziałów Oświaty i indywidualnie zwracano się do dyrektorów poszczególnych placówek o przypomnienie o ankiecie uczniom. W miarę spływania odpowiedzi monitorowano ich liczbę i rozkład na miasta GZM, a w przypadku zbyt małego odzewu ponownie kontaktowano się z wybranymi Wydziałami Oświaty i podległymi im szkołami. Ankieta dostępna była w formie elektronicznej, w związku z tym, została przekazana uczniom w dziennikach elektronicznych.

Uzyskano łącznie 1931 wypełnionych ankiet. Po odrzuceniu wypowiedzi bez wypełnionej metryczki lub niekompletnych, w dalszej analizie uwzględniono 1917 ankiet. W świetle danych otrzymanych od Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej z Jaworzna badana próba obejmuje 12,7% wszystkich uczniów klas maturalnych z obszaru powiatów, które w całości lub większej części pokrywają się z GZM. Najwięcej ankiet uzyskano z Katowic (ponad 400, co stanowi ponad 21% odpowiedzi), następnie z Sosnowca (ponad 300, czyli ponad 15,5%) i Tychów (203, tj. 10,5%), Bytomia i Gliwic (odpowiednio: 140 i 145, tj. ok. 7%), Zabrze (107, tj. ponad 5,5%) i z powiatu tarnogórskiego (87, tj. 4,5%), Świętochłowic i powiatu będzińskiego (50, tj. ok. 2,5%). Zwrot z pozostałych gmin nie przekroczył 20 odpowiedzi (Tab. 1).

Liczba wypełnionych kwestionariuszy, poza ogólną analizą na poziomie GZM, pozwala na analizę statystyczną wyników także dla największych miast Metropolii: Katowic, Sosnowca, Gliwic, Zabrze, Tychów, Bytomia, Dąbrowy Górniczej, Rudy Śląskiej i Chorzowa, a ponadto Świętochłowic i Tarnowskich Gór.

¹ Precyzyjniejszy termin dla tej techniki to CSAQ (Computerized Self-administered Questionnaires), ale jest on rzadko stosowany (zob. Rybak, A. (2017). Ankieta internetowa jako element mixed-mode survey design: zastosowania, wyzwania, perspektywy. *Studia Krytyczne*, (4), 27-43.

Tab. 1. Wielkość próby badawczej

Powiat	Liczba potencjalnych maturzystów	liczba kompletnych ankiet	% uczniów z miasta	% wszystkich wypełnionych ankiet
Będziński	432	49	11,3	2,6
bieruńsko-łędzki	272	16	5,9	0,8
Gliwicki	306	0	0,0	0,0
m. Bytom	858	190	22,1	9,9
m. Chorzów	855	117	13,7	6,1
m. Dąbrowa Górnicza	938	102	10,9	5,3
m. Gliwice	1615	145	9,0	7,6
m. Katowice	3169	414	13,1	21,6
m. Mysłowice	278	17	6,1	0,9
m. Piekary Śląskie	201	16	8,0	0,8
m. Ruda Śląska	659	60	9,1	3,1
m. Siemianowice Śląskie	285	24	8,4	1,3
m. Sosnowiec	1378	307	22,3	16,0
m. Świętochłowice	155	50	32,3	2,6
m. Tychy	966	203	21,0	10,6
m. Zabrze	1022	107	10,5	5,6
mikołowski	514	13	2,5	0,7
tarnogórski	1216	87	7,2	4,5
RAZEM GZM	15119	1917	12,7	100,0

Źródło: badania własne. Liczba potencjalnych maturzystów (uczniów IV klas LO i V technikum) została udostępniana przez OKE w Jaworznie

Z dostępnych informacji wynika, że nasze badanie – pod względem liczby przeprowadzonych ankiet – jest drugim największym tego typu przedsięwzięciem w ostatnich dwóch dekadach, które zostało zrealizowane na terenie GZM. Wcześniej duże badanie – w oparciu o metodę kwotową, z założonym zwrotem 5% populacji uczniów szkół ponadgimnazjalnych przeprowadził zespół socjologów Wyższej Szkoły Zarządzania i Nauk Społecznych (WSZiNS) im. Ks. Emila Szramka w Tychach, w okresie grudzień 2009–2010 r., w którym uzyskano łącznie 4250 kompletnych ankiet². Ankieta zespołu WSZiNS była znacznie obszerniejsza (wypełnienie zajmowało ok. 45 minut, wobec

² Pactwa B., 2011, Plany życiowe oraz aspiracje edukacyjne i zawodowe uczniów szkół ponadgimnazjalnych na obszarze Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. Raport z badań. Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych im. ks. Emila Szramka w Tychach, Tychy.

średnio - 8 minut dla niniejszej ankiety) i dotyczyła całej populacji uczniów, a nie wyłącznie uczniów klas maturalnych. Pomimo tych różnic metodycznych, odnosimy się do wyników badania WSZiNS, gdyż wiele podejmowanych kwestii jest wspólnych i porównywalnych, co stanowi unikalne tło i możliwość diagnozy trendów.

Odwołujemy się również – zwłaszcza w analizie trendów – do ogólnopolskich badań młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych, systematycznie realizowanych przez CBOS. Niektóre prawidłowości konfrontujemy z wynikami opinii mieszkańców miast GZM, pozyskanych w ramach ogólnopolskiego badania Diagnoza Społeczna.

W badanej próbie przeważali maturzyści z technikum nad uczniami liceów ogólnokształcących, natomiast reprezentacja szkół zawodowych (branżowych) stanowiła bardzo mały udział (w analizach wg typów szkół ujmowani są oni łącznie z uczniami z technikum). Procentowy udział ankiet pozyskanych w badaniu to:

- 56% z techników;
- 42% z liceów ogólnokształcących;
- 2% ze szkół zawodowych (branżowych).

Udział kobiet w próbie wyniósł 52%, mężczyzn 45%, pozostałe 3% obejmują osoby, które albo nie ujawniły swojej identyfikacji z płcią biologiczną, albo też wskazali na inną lub niebinarną identyfikację. Kobiety wyraźnie przeważały wśród respondentów z Liceum Ogólnokształcącego (64%), natomiast wśród respondentów z techników nieznacznie przeważali mężczyźni (54%).

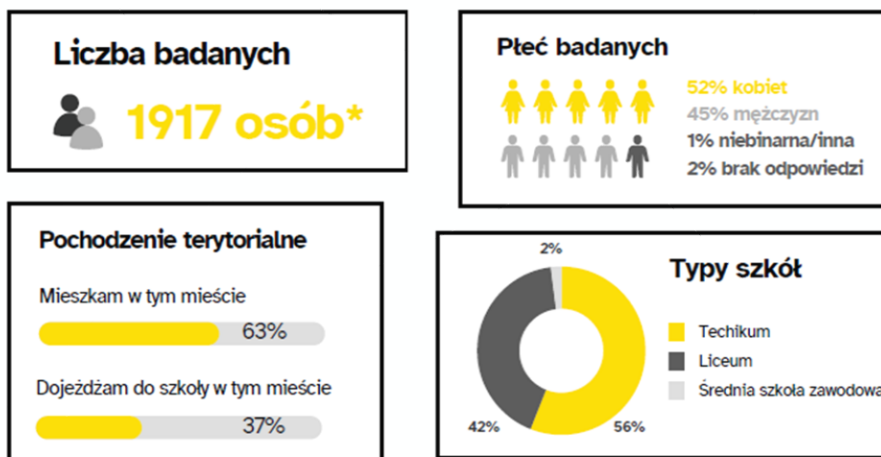
Blisko 2/3 badanych maturzystów (63%) uczy się w mieście, w którym mieszka. Pozostali dojeżdżają z innych miejscowości. Dla poszczególnych typów szkół (liceum ogólnokształcące albo technikum) wartości te są niemal identyczne.

Zestawienie informacji nt. grupy badawczej (metryczka) przedstawiono graficznie (Rys. 1), a analizowany obszar GZM na schemacie z podziałem na typy gmin (Rys. 2).

Istotność statystyczną badano za pomocą testu chi-kwadrat.

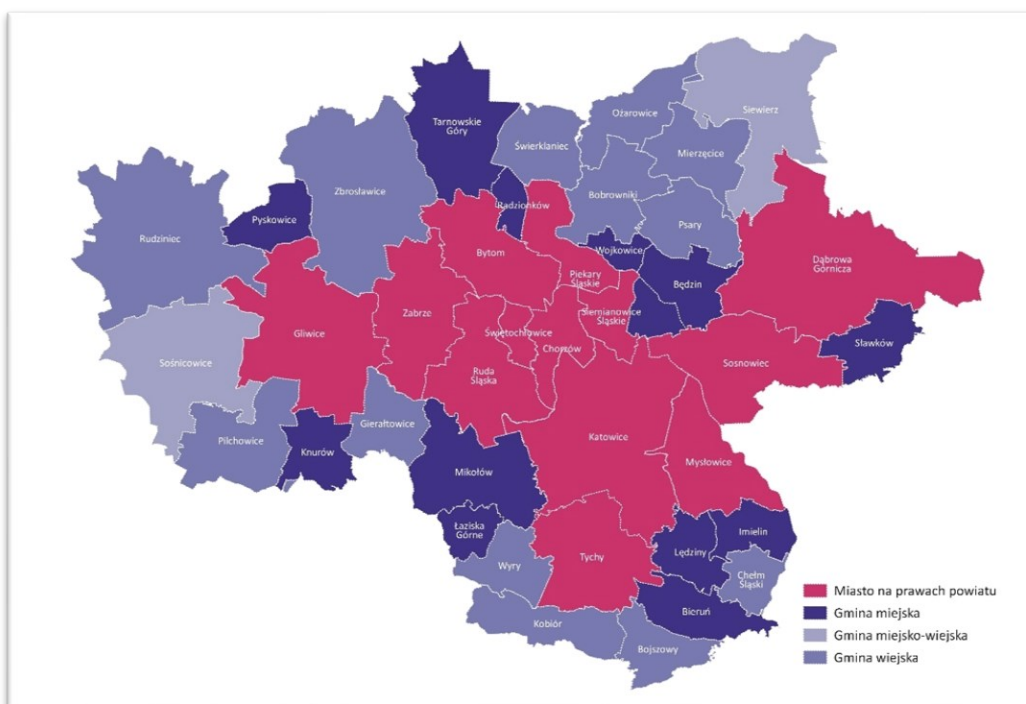
GRUPA BADAWCZA

Metryczka

Ryc. 1. Zestawienie informacji nt. grupy badawczej

Źródło: Opracowane własne

Ryc. 2. Gminy GZM z podziałem na typy

Źródło: GZM

INTERPRETACJA WYNIKÓW

W tej części raportu przedstawiamy syntetycznie najważniejsze wyniki, obserwacje i ich interpretację w podziale na grupy podejmowanych zagadnień. Dane pierwotne, które są przedmiotem analizy opisowej w niniejszym raporcie będą dostępne w portalu infoGZM, co umożliwi również zainteresowanym czytelnikom samodzielną eksplorację i interpretację wyników.

I. Czym jest dla Ciebie miasto, w którym się uczysz?

W jakim stopniu młodzież czuje się emocjonalnie przywiązana do miasta, w którym się uczy?

Więź z miastem to całokształt stosunków i zależności trzymających jednostkę w danym miejscu. Więź tę tworzą zarówno względy obiektywno–społeczne (posiadanie domu, rodziny) jak i subiektywno–indywidualistyczne (przywiązanie do miasta jako wartości)³. Istniejące analizy dowodzą, że poczucie przywiązania do danego miejsca ma związek m.in. z przyszłym zaangażowaniem w jego rozwój i działalnością obywatelską na jego rzecz⁴.

Wśród badanych maturzystów przeważają postawy przywiązania do miasta i pobierania w nim nauki nad postawami obojętności wobec niego. W całej próbie bardzo silne i silne przywiązanie deklaruje 36% badanych maturzystów, zaś słabe i wcale 26%. Gdyby pod uwagę wziąć tylko te osoby, które są mieszkańcami miasta, w którym się uczą, to relacja ta wygląda znacznie lepiej: 41% do 21%.

Mniejsze przywiązanie wykazują kobiety niż mężczyźni: o ile 32% maturzystek deklaruje bardzo silne i silne przywiązanie do miasta, w którym się uczą, w przypadku mężczyzn – maturzystów jest to aż 42%.

Miasta, co do których bardzo silne i silne przywiązanie deklaruje najwięcej mieszkających i uczących się w nich maturzystów i maturzystek to:

- Gliwice (57%),
- Katowice (52%),
- Chorzów (49%),
- Tychy (48%),
- Dąbrowa Górnicza (47%)

³ F. Znaniecki, J. Ziółkowski, Czym jest dla Ciebie miasto Poznań? Dwa konkursy: 1928/ 1964, PWN, Warszawa-Poznań 1984, s. 195-196.

⁴ Zob. przegląd m.in. w: Dallago, L., Perkins, D. D., Santinello, M., Boyce, W., Molcho, M., & Morgan, A. (2009). Adolescent place attachment, social capital, and perceived safety: A comparison of 13 countries. *American journal of community psychology, 44*, 148-160.

- Tarnowskie Góry (46%).
- Dla pozostałych deklaracje przywiązania nie przekraczają 40%.

W jakim stopniu maturzyści uważają, że w mieście, w którym się uczą są dobre perspektywy w znalezieniu odpowiedniej pracy?

Połowa maturzystów z GZM zgadza się ze twierdzeniem, że w mieście, w którym się uczą są dobre perspektywy w znalezieniu odpowiedniej pracy. Więcej perspektyw dostrzegają maturzyści (54%) niż maturzystki (46%). Różnica ta jest szczególnie wyraźna wśród badanych, którzy wybrali odpowiedź „zdecydowanie się zgadzam”, że są tu dobre perspektywy w znalezieniu pracy – 6,6% kobiet wobec 11,1% mężczyzn.

Wśród tych miast, gdzie przeważająca liczba maturzystów i maturzystek wyraża opinię co do dobrych perspektyw w znalezieniu tam odpowiedniej pracy znajdują się Katowice, Gliwice, Tychy i Tarnowskie Góry. W przypadku Sosnowca, Dąbrowy Górniczej z twierdzeniem tym zgadza się ponad połowa maturzystów, podczas gdy większa część maturzystek ma odmienne zdanie. Dla pozostałych miast, wśród maturzystów i maturzystek przeważają opinie, że nie oferują one dobrych perspektyw w znalezieniu odpowiedniej pracy.

Czy na tle sąsiednich miast, miasto, w którym się uczą jest dobrym miejscem do życia?

Wyraźnie przeważająca liczba maturzystów (63%) zgadza się z opinią, że miasto w którym się uczą na tle sąsiednich miast jest dobrym miejscem do życia. W przypadku tej odpowiedzi płeć nie ma wymiaru różnicującego (zarówno kobiety, jak i mężczyźni są w tej kwestii – na poziomie całej próby – niemal zgodni).

Tym co różnicuje opinie badanych jest natomiast to, czy mieszkają w mieście, w którym się uczą – czy do niego dojeżdżają: odpowiednio 69% i 54% uważa, że na tle sąsiednich miast, to w którym się uczą jest dobrym miejscem do życia.

Zdecydowanie najbardziej pozytywnie maturzyści oceniają jakość życia w Gliwicach, a następnie w Tychach, Katowicach, Dąbrowie Górniczej, a także Tarnowskich Górach. W przypadku czterech pierwszych miast 4/5 maturzystów i maturzystek zgodziło się z opinią, że na tle sąsiednich miast jest ono dobrym miejscem do życia, a dla piątego miasta odsetek ten przekroczył 3/4 maturzystów.

Warto zauważyć, że najwyższe wskaźniki zadowolenia z jakości życia – wskazywane przez maturzystów z Gliwic – są zgodne z wynikami innych badań sondażowych w przekroju całej populacji (zob. Diagnoza Społeczna 2015).⁵

⁵ Czapiński J., Panek T., 2015, Diagnoza Społeczna 2015. Warunki I Jakość Życia Polaków, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.

Czy w mieście, gdzie kończą szkołę średnią mają możliwość rozwoju własnych zainteresowań?

Sześciu na dziesięciu badanych maturzystów zgadza się ze zdaniem, że w mieście, w którym się uczą mają możliwość rozwoju własnych zainteresowań. Przeciwnego zdania jest trzech na dziesięciu uczestników sondażu.

Nie ma większych różnic pomiędzy uczniami, którzy mieszkają w mieście a tymi, którzy dojeżdżają do szkoły. Za to zauważalna jest różnica pomiędzy kobietami i mężczyznami (10 punktów procentowych). Mężczyźni znacznie częściej przychylają się do opinii, że w mieście, w którym pobierają nauki mają możliwość rozwoju własnych zainteresowań. Może to wynikać z niewystarczającej oferty kierowanej wyłącznie do kobiet, co wiąże się z mniejszym zainteresowaniem młodych dziewcząt wydarzeniami czy zajęciami (m.in. sportowymi), kierowanymi do obu grup. Fakt, ten – jak pokazują badania – wynika z mniejszej pewności siebie dziewcząt i większej potrzeby utożsamiania się w własnej grupie.

Przeważające pozytywne postrzeganie samorealizacji wykazuje duży związek z wielkością miasta. We wszystkich dużych miastach GZM – z jednym wyjątkiem – co najmniej połowa maturzystów zgodziła się z opinią, że ma tam możliwość realizacji własnych zainteresowań. Największą liczbę takich wskazań osiągnęły Katowice i Gliwice (po 79%).

Czy mogą tam kontynuować edukację na odpowiednim dla nich kierunku/poziomie?

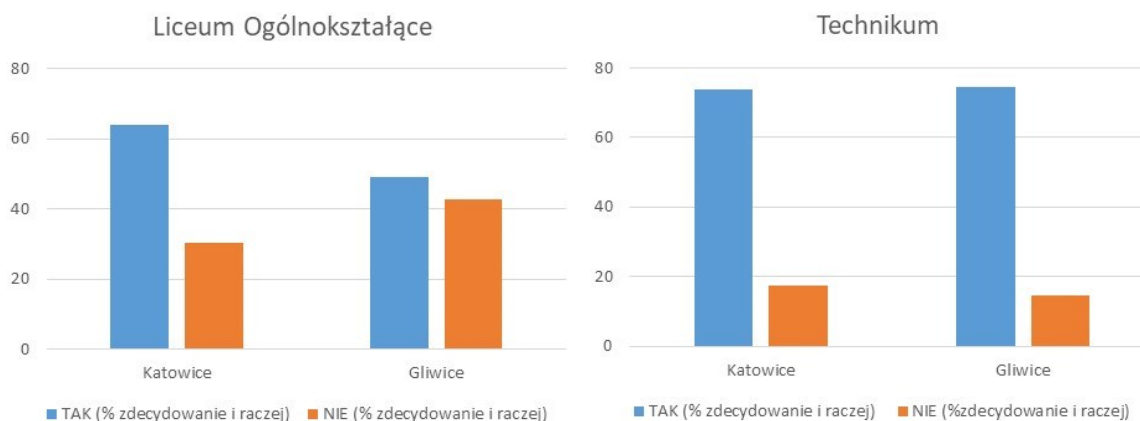
Wyrażane przez maturzystów opinie nt. możliwości kontynuacji edukacji na odpowiednim dla siebie poziomie czy kierunku nawiązują oczywiście do lokalizacji publicznych i niepublicznych szkół wyższych i uniwersytetów na terenie GZM.

Nie jest zaskoczeniem, że największy odsetek maturzystów zgadzających się z opinią o możliwości kontynuacji edukacji na odpowiednim poziomie w mieście, którym kończą szkołę średnią jest z Katowic i Gliwic (odpowiednio 69% i 63%). Warto przy tym wskazać na duże różnice w odpowiedziach maturzystek i maturzystów z tych miast:

- w Katowicach, gdzie oferta uczelni jest dużo szersza aż 72% kobiet uważa, że może tam kontynuować naukę na odpowiednim poziomie, a mężczyźni 65%;
- w Gliwicach z kolei, siedzibie Politechniki Śląskiej, aż 71% maturzystów–mężczyźni wskazuje na możliwość kontynuacji tam nauki na odpowiednim poziomie, podczas gdy tylko 52% maturzystek ma podobną opinię.

Nawiązuje to do ogólnej tendencji kobiet w Polsce do częstszego wybierania kierunków społecznych i humanistycznych niż technicznych (blisko o połowę mniej kobiet niż mężczyźni kończy studia techniczne – wg danych BDL GUS).

W podziale na typy szkół, warto zwrócić uwagę na istotne różnice między postrzeganiem atrakcyjności Katowic i Gliwic przez osoby uczące się w liceum, a tymi z technikum.

Ryc. 3. Ocena możliwości kontynuacji nauki przez maturzystów z dwóch największych ośrodków akademickich GZM wg typu szkoły

Źródło: badania własne

Interesujące są wskazania dla innych miast, które też są ośrodkami szkolnictwa wyższego – opinie te były zbliżone dla wszystkich pięciu takich miast w GZM, odpowiednio dla Zabrze (34%), Sosnowca (33%), Chorzowa (32%), Dąbrowy Górniczej (30%) i Bytomia (29%).

Szerszą analizę dotyczącą miejsc i powodów studiowania zawarto w części II niniejszego raportu w rozdziale „Gdzie maturzyści chcieliby studiować i z jakich powodów?”

Czy maturzyści chcą mieszkać i pracować w mieście, gdzie kończą szkołę średnią?

Chociaż w większości maturzyści pozytywnie oceniają miasta GZM pod względem rynku pracy, jakości życia, możliwości samorealizacji i kontynuacji edukacji, to tylko niespełna 1/3 deklaruje, że chce w nich mieszkać i pracować!

Duża, istotna statystycznie i spodziewana różnica występuje pomiędzy mieszkańcami miast a dojeżdżającymi do szkół z innych lokalizacji: wśród dojeżdżających tylko 15% deklaruje chęć mieszkania i pracy w miastach, gdzie kończy szkołę średnią, podczas gdy wśród maturzystów–mieszkańców 35%.

Znaczące różnice również obserwujemy wśród kobiet i mężczyzn: tylko co czwarta maturzystka deklaruje chęć mieszkania i życia w mieście, gdzie uczęszcza do szkoły średniej, natomiast taką deklarację składa co trzeci maturzysta. Wśród samych mieszkańców odsetki te są nieco wyższe – odpowiednio 29% wśród kobiet i 41% wśród mężczyzn.

Wśród osób, które są zarówno mieszkańcami danego miasta, jak i uczą się w szkole ponadpodstawowej na jego terenie, zdecydowanie największy odsetek deklaracji „chcę tu mieszkać i pracować” występuje w Gliwicach: 48% (ale wyraźna różnica między płciami: 57% mężczyzn i tylko 33% kobiet), następnie w Katowicach: 45% (także wyraźna

różnica między płciami – odpowiednio 55% i 38%) i Dąbrowie Górniczej (40%, tu różnica pomiędzy mężczyznami i kobietami jest nieco mniejsza, ale też wyraźna i istotna statystycznie – 48 i 35%). Pozostałe duże miasta – w opinii badanych uczniów – mieszkańców (mieszkających i uczących się w tym samym mieście) – mają atrakcyjność na niższym, ale bardzo podobnym poziomie, tj. „chce mieszkać i pracować”:

- w Sosnowcu: 33%,
- w Tychach: 33%,
- w Bytomiu 32% (co ciekawe Bytom lepiej oceniają kobiety niż mężczyźni – jako jedyne miasto w GZM!),
- w Chorzowie: 31%,
- w Tarnowskich Górach: 31%,
- w Rudzie Śląskiej: 28%.

II. Plany po ukończeniu szkoły średniej

Grupa, w której przeprowadziliśmy badania, staje właśnie na progu pierwszej ważnej decyzji w dorosłym życiu. Chcieliśmy się dowiedzieć więcej o tym, jakie mają plany dalszej kariery po zakończeniu edukacji w szkole średniej: czy chcą studiować, czy będą łączyć studia z pracą czy też skupią się wyłącznie na pracy zawodowej. Ważną kwestią dla nas było poznanie czy młodzież chce realizować swoje aspiracje na terenie GZM czy też poza nim.

Najwięcej uczniów klas maturalnych chce po ukończeniu szkoły łączyć studia z pracą (37%), wyraźnie mniej – jeden na trzech respondentów – chce wyłącznie studiować. Wynik ten może odzwierciedlać rosnącą chęć zdobywania umiejętności praktycznych i doświadczenia zawodowego w trakcie edukacji akademickiej, ale też ma związek z rosnącymi kosztami życia i utrzymania się.

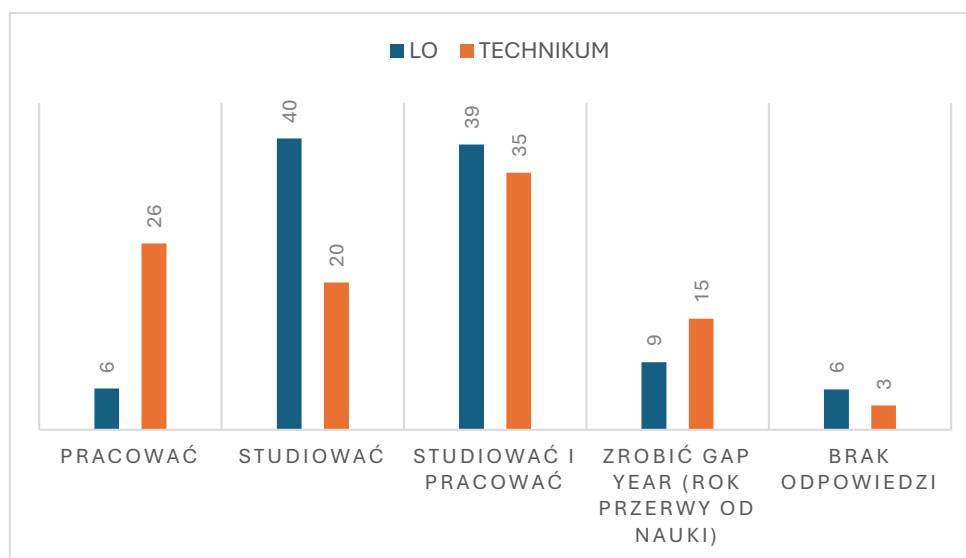
Mniej więcej co szósty uczeń chce podjąć wyłącznie pracę.

Spora grupa (co ósmy respondent) deklaruje chęć zrobienia sobie „wolnego roku” (tzw. *gap year*)⁶.

Deklaracje maturzystów – a zwłaszcza chęć łączenia studiów z pracą i znaczący odsetek osób wskazujących na chęć rocznej przerwy – dość wyraźnie pokazują zmianę w percepcji wartości edukacji wyższej wśród młodych ludzi. Plany młodzieży GZM są bardzo zbliżone do preferencji młodzieży w Polsce (wg ostatniej analizy CBOS na próbie

⁶ Jak wskazuje B. Przybylski (2017) „w języku polskim brakuje określenia, które bezpośrednio oddaje sens angielskiej frazy [gap year]. W wolnym tłumaczeniu „gap year” oznacza „wolny rok” lub „rok przerwy”. Brytyjski badacz Andrew Jonas definiuje „gap year” jako „okres czasu pomiędzy 3 a 24 miesiącami, gdy jednostka opuszcza formalną edukację, kursy lub miejsce zatrudnienia”; Cytowany autor omawia czynniki rosnącej popularności tego zjawiska wśród młodych ludzi – zob. Przybylski, B. (2017). Moda na „gap year”. O współczesnym trendzie w konstruowaniu karier edukacyjnych. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, (3), 194-201.

reprezentatywnej 1531 osób⁷, kontynuować naukę chce 68% badanych, w GZM 66%), przy czym młodzież z GZM częściej niż w kraju deklaruje łączenie pracy ze studiami (odpowiednio GZM: 37% oraz Polska: 31%).

Ryc. 4. Plany po ukończeniu szkoły średniej w podziale na typy szkół (LO i Technikum)

Źródło: badania własne

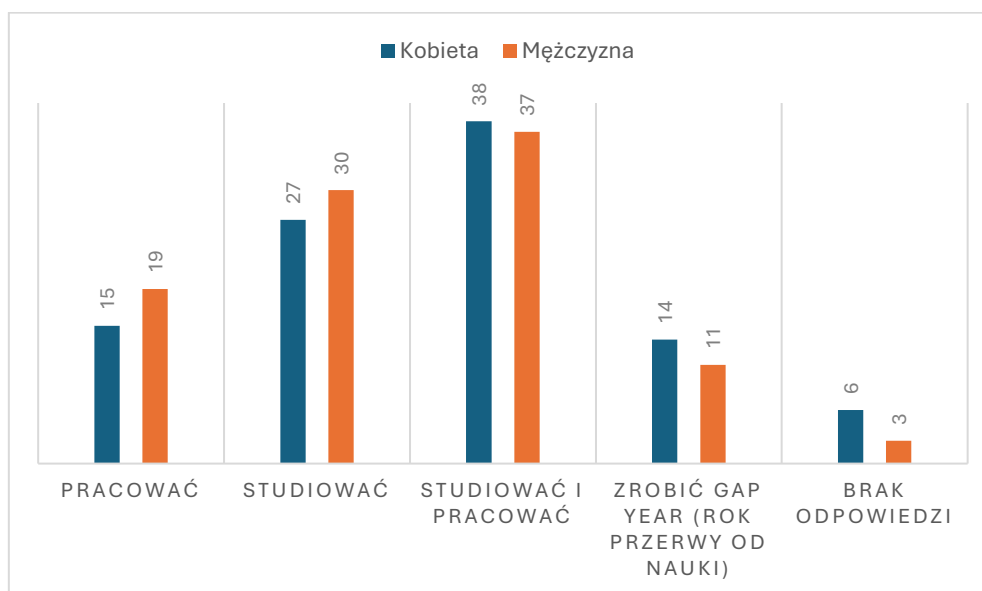
Wyraźna jest różnica w preferencjach między młodzieżą z liceów ogólnokształcących (LO) a młodzieżą z technikum. Licealiści znacznie rzadziej deklarują chęć podjęcia pracy zawodowej bezpośrednio po szkole (6% wobec 26% w technikum), natomiast dużo częściej chcą poświęcić się wyłącznie studiowaniu (40% wobec 20%). Różnice te nie są zaskakujące. Technika koncentrują się bowiem na kształceniu w konkretnych zawodach, oferując bardziej praktyczne programy kształcenia, co może tłumaczyć wyższą gotowość ich absolwentów do wejścia na rynek pracy bezpośrednio po szkole. Sprzyja również temu aktualna sytuacja na rynku pracy – duże niedobory pracowników w wielu branżach i niskie bezrobocie, także wśród roczników wchodzących na rynek pracy.

Wybory uczniów co do przyszłych planów różnią się także statystycznie ze względu na płeć: kobiety rzadziej niż mężczyźni deklarują chęć podjęcia wyłącznie pracy zawodowej po ukończeniu szkoły, częściej planują łączyć naukę z pracą, a mniej niż mężczyźni skłaniają się ku samemu studiowaniu.

Kobiety również częściej wyrażają zamiar wzięcia „roku przerwy” (tzw. *gap year*). Interesujący jest fakt, że znacznie więcej kobiet (6% w porównaniu do 3% mężczyzn) nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o przyszłe plany, co w kontekście wyższego odsetka zainteresowania roczną przerwą może sugerować, że maturzystki częściej chcą rozważyć różne opcje przed podjęciem decyzji dotyczącej dalszej kariery. Kwestia ta wymaga jednak dalszych badań, aby lepiej zrozumieć motywacje stojące za takimi wyborami.

⁷ Grabowska M., Gwiazda M., (red.), Młodzież 2021, Opinie i Diagnozy nr. 49, CBOS.

Generalnie niepewność co do wyników egzaminu maturalnego sprawia, że kandydaci na studia stają przed dylematem, czy będą w stanie uzyskać dostęp do wyższej edukacji, zarówno w swoim miejscu zamieszkania, jak i poza nim. W związku z tym, rodzi się kwestia konieczności podjęcia decyzji między akceptacją wsparcia finansowego od rodziców a podjęciem zatrudnienia w celu samodzielnego utrzymania się, szczególnie w kontekście przenosin do innego miasta.

Ryc. 5. Plany po ukończeniu szkoły średniej w podziale na płeć

Źródło: badania własne

Deklarowane przez maturzystów plany dotyczące miejsca dalszego pobytu wskazują na ich dużą mobilność przestrzenną. Zostać w rodzinnym mieście planuje niespełna 1/3 respondentów, niemal tyle samo (31%) chciałoby wyjechać do innego miasta w Polsce, a niewiele mniej chciałoby wyjechać za granicę (w tym przypadku częściej czasowo niż na stałe). Niemniej co dziesiąta osoba, chciałaby wyjechać za granicę na stałe.

W porównaniu z badaniami WSZiNS (2009/2010 r.) wyraźnie widać wzrost w deklaracjach chęci wyjazdu za granicę, zwłaszcza wyrażonych przez osoby uczące się w liceach. Przed 14 laty, chęć wyjazdu na stałe deklarowało 2,1% licealistów i 9,6% uczniów techników. Według wyników niniejszych badań taką chęć wyjazdu zapowiedziało odpowiednio: 8,4% licealistów i 11,7% uczniów techników, zaś wyjazdu czasowego aż 16,2 i 18,2%. Może to wynikać z kilku różnych i współzależnych przyczyn: lepszej znajomości języków i związanej z tym większej dostępności do nauki i pracy zagranicą (w tym na lepiej płatnych stanowiskach), rosnącej otwartości młodzieży i poczucia „bycia obywatelami świata”, aktualnie korzystnej sytuacji na rynkach pracy w Europie, ponadto obserwacji, że innym się powiodło, co zachęca do naśladowania tego modelu. Być może jednym z czynników, który sprzyja wyjazdom poza kraj zamieszkania są obecnie bardzo dobrze rozwinięte

środki komunikowania się i szybkiego przemieszczania się, co zapewnia lepszy i częstszy kontakt z rodziną i znajomymi w kraju.

Około 4% uczniów i uczennic nie jest jeszcze pewna swojego wyboru. Podobny odsetek badanych osób nie udzielił odpowiedzi na to pytanie, może wskazywać, że zauważalny odsetek maturzystów nie jest jeszcze gotowych na podjęcie zobowiązujących deklaracji dotyczących przyszłości.

Pomiędzy uczniami liceum a technikum występują różnice sięgające kilku punktów procentowych. Licealiści rzadziej chcieliby zostać w rodzinnym mieście (różnica 3,0 pp), dużo częściej chcieliby wyjechać do innego miasta w Polsce (różnica 7,5 pp), ale rzadziej deklarują chęć wyjazdu za granicę (różnica 5,3 pp). Różnice w planach między uczniami liceum a uczniami technikum odzwierciedlają różne cele i oczekiwania związane z dalszą edukacją i karierą zawodową:

- liceum przygotowuje do dalszej edukacji wyższej, co może tłumaczyć większą skłonność do przeprowadzki do innych ośrodków akademickich w Polsce.
- technikum kształci w profilu bardziej zawodowym, co powoduje większą gotowość absolwentów do przeniesienia się tam, gdzie można znaleźć lepiej płatne miejsce pracy, w tym za granicę.

Jeszcze większe różnice cechują deklaracje przez pryzmat płci. Podobnie jak w przypadku badania przywiązania do miasta w którym się uczą, gdzie mniej kobiet wykazywało przywiązanie niż mężczyzn, tak i w tym przypadku kobiety deklarują znacznie rzadziej chęć pozostania we własnym mieście (27% wobec 38% mężczyzn). Ponadto znacznie większy ich odsetek chce wyjechać do innego miasta w Polsce (tu różnica sięga 8 pp) a także za granicę, przy czym o ile kobiety częściej wyjechałyby za granicę czasowo, to większy odsetek mężczyzn wskazuje na chęć stałego wyjazdu (co może wskazywać na poszukiwanie lepiej płatnej pracy). Kobiety zaś myślą częściej o miejscu zamieszkania w kontekście bliskości rodziny (pomoc w wychowaniu dzieci) i późniejszej pomocy rodzicom. W sumie, duże i istotne statystycznie różnice w deklaracjach kobiet i mężczyzn mogą wynikać z różnych strategii życiowych i aspiracji oraz indywidualnych, osobistych wyborów.

Czy młodzież chce wracać do rodzinnej miejscowości po zakończeniu studiów?

Preferencje dotyczące powrotu do rodzinnej miejscowości po zakończeniu studiów jawią się jako interesujący wskaźnik diagnostyczny, mówiący o atrakcyjności aktualnego miejsca zamieszkania (wartość o cechach obiektywnych), ale też mogą być wynikiem rosnącego z wiekiem sentymentalizmu i skojarzeń z „domem rodzinnym” (wartość o cechach subiektywnych).

Główny wniosek, jaki nasuwa się po odczycie odpowiedzi uczniów, to niezdecydowanie. Blisko połowa (45%) respondentów nie jest pewna, czy chce wrócić do swojej miejscowości po zakończeniu studiów. Jeśli dodać do tego zauważalny procent respondentów, którzy nie udzielili odpowiedzi na to pytanie (6%), to można stwierdzić, że młodzi dorośli mają wyraźną trudność w deklaracji swoich planów w takim horyzoncie czasowym.

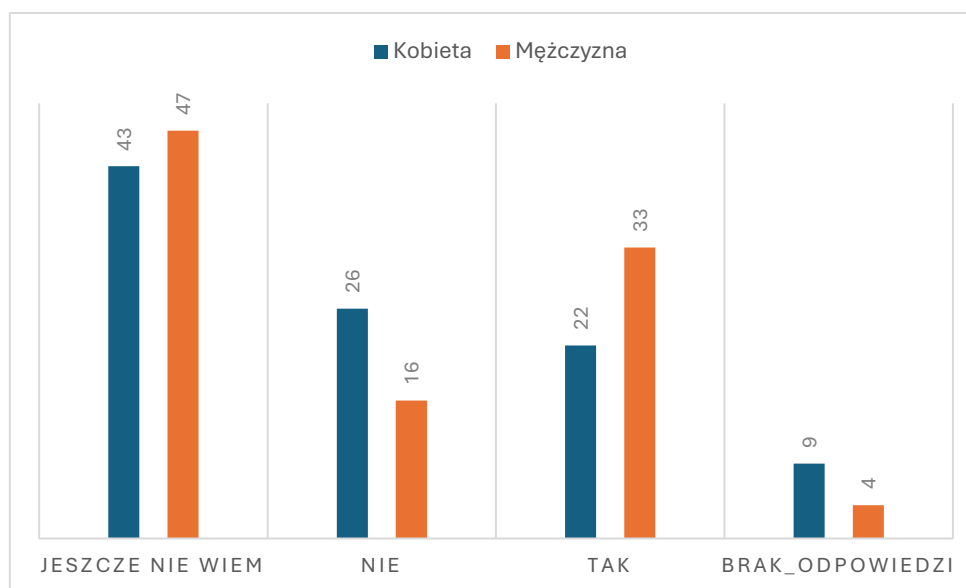
Jeśli odpowiedzi „nie wiem” i brak odpowiedzi potraktować łącznie, to nie ma żadnej różnicy pomiędzy płciami: zarówno 51% kobiet jak i mężczyzn nie wie lub nie chce deklarować tego, czy ich osobiste i zawodowe plany po studiach będą związane z powrotem do ich aktualnego miejsca zamieszkania.

Wyraźnie różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami występują w zakresie deklaracji o powrocie lub „niepowrocie”. Wyraźnie więcej kobiet (26%) niż mężczyzn (16%) deklaruje, że nie chciałyby wracać do swojej miejscowości po studiach. Wynik ten może pokazywać dwie przyczyny tego stanu:

- że kobiety częściej chcą poszukiwać nowych możliwości poza swoim środowiskiem rodzinnym,
- że miasta GZM są dla kobiet wyraźnie mniej atrakcyjne pod względem kariery zawodowej i rozwoju osobistego niż dla mężczyzn.

Wśród miast, do których chciałyby powrócić największy odsetek uczniów wyróżniają się:

- Gliwice (43%),
- Katowice (34%),
- Ruda Śląska i Bytom (33%),
- Tychy (32%).

Ryc. 6. Deklaracje maturzystów chęci powrotu do swojej miejscowości po zakończeniu studiów (n=1 259)

Źródło: badania własne

III. Studia i praca

Gdzie chcieliby studiować i z jakich powodów?

Kluczem do sukcesu miasta w kształtowaniu silnej funkcji akademickiej – jak podkreśla Mikołaj Herbst⁸ – jest zdolność przyciągania studentów oraz ich zatrzymanie (zwłaszcza tych najlepszych) po ukończeniu studiów. Zdolność przyciągnięcia studentów jest uzależniona głównie od dwóch elementów: wysokiej jakości oferty edukacyjnej, dostępnej w danym centrum akademickim oraz od tego, jak miasto prezentuje się jako atrakcyjne miejsce do życia. Do tych kluczowych czynników należy dodać również rosnące znaczenie kwestii finansowych, jak koszty utrzymania się w danym mieście, które mogą mieć znaczący wpływ na decyzję o wyborze miejsca studiów⁹ (w tym przede wszystkim opłaty za zamieszkanie i/lub dostępność akademików).

Blisko 60% maturzystów wskazało miasto w GZM jako preferowane miejsce studiów (Tab. 2). Z jednej strony jest to niemało, zważywszy na fakt, że miasta Metropolii konkurują z nieodległymi bardzo silnymi ośrodkami akademickimi Krakowa i Wrocławia (gdzie na studia planuje się wybrać łącznie ¼ maturzystów z GZM). Z drugiej jednak strony, fakt, że

⁸ Herbst M., 2009, Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego w polskich miastach akademickich, *Studia Regionalne i Lokalne*, 4(38), 21–38.

⁹ Anderson, P. (1999). Factors influencing student choice in higher education. *Perspectives: Policy & Practice in Higher Education*, 3(4), 128-131.

ponad 40% potencjalnych maturzystów z GZM wybiera ośrodki akademickie¹⁰ położone poza metropolią, prowadzi jednak do zauważalnego wymywania zasobów kapitału ludzkiego.

Katowice są miastem zdecydowanie najczęściej wskazywanym jako miejsce studiów – za preferowanie miasta uznaje je aż ponad 1/3 studentów (35,2%). Wynika to zarówno z oferty różnorodnych kierunków w tym największym ośrodku akademickim GZM jak też innych czynników, w szczególności ich dostępności z gmin otaczających, co pozwala na codzienne dojazdy na uczelnie z miejsca zamieszkania w GZM i zaplecza metropolii. Jest to ważny aspekt wpływający na koszty utrzymania się (niższe niż w przypadku konieczności zakwaterowania poza domem), co w obecnych warunkach jest dla wielu studentów bardzo ważnym czynnikiem wyboru ośrodka akademickiego.

Tab. 2. Preferowane miasto studiowania wśród osób zamierzających podjąć studia po ukończeniu szkoły średniej

Ośrodek akademicki	Badania własne 2024 r.		badania WSiZiNS 2009–2010		Istotność statystyczna różnic %
	Liczba wystąpień	% wystąpień	% wystąpień	zmiana rangi ośrodka	
Katowice	454	35,2	40,9	=	x
Kraków	204	15,8	16,6	=	
Gliwice	196	15,2	12,3	=	x
Wrocław	104	8,1	7,4	=	
Warszawa	45	3,5	2,8	=	
Sosnowiec	28	2,2	2,8	=	
Zabrze	28	2,2	2,0	=	
Dąbrowa Górnicza	26	2,0	0,4	↗	x
Poznań	18	1,4	0,9	↗	
Łódź	17	1,3	0,8	↗	
Chorzów	16	1,2	1,6	↘	
Gdańsk	14	1,1	0,1	↗	x

¹⁰ Ośrodek lub miasto akademickie definiujemy za K. Bierwiaczonkiem i R. Pyką (2024) jako takie, które posiada na swoim obszarze instytucje szkolnictwa wyższego.

	Badania własne 2024		badania WSZiNS		
	r.		2009–2010		
Bytom	7	0,5	1,2	↘	x
Częstochowa	7	0,5	0,3	=	
Cieszyn	6	0,5	0,1	↗	
<i>Wiedeń</i>	6	0,5	0,0	↗	x
<i>Londyn</i>	5	0,4	0,1	↗	
Opole	5	0,4	0,4	↘	
Nie wiem / brak odpowiedzi	162	12,6	6,2	x	x
„pobliskie miasto”	9	0,7	x	x	
GZM łącznie	755	58,6	62,1	x	
Liczba odpowiedzi (chcę studiować albo chcę studiować i pracować)	1289	100,0	2854	100,0	

Uwagi: ↗ = ↘ odpowiednio: wzrost, bez zmian, spadek pozycji w kolejności najczęściej wybieranych miast studiów w 2024 r w porównaniu z 2009/2010.

x – różnica w preferencjach istotna statystycznie na poziomie istotności 0,05.

Źródło: opracowanie własne

Według ankietowanych, pod względem oceny atrakcyjności ośrodka akademickiego (Tab. 3):

- Katowice cechują się wśród miast akademickich GZM największą atrakcyjnością samego miasta (35%).
- Wysoka jest też pozycja Gliwic, gdzie chęć studiowania wyraziło 15,2% potencjalnych kandydatów na studia, przede wszystkim wśród maturzystów z techników. Warto zauważyć, że w miastach akademickich GZM, spośród wyróżnionych trzech motywów wyboru ośrodka akademickiego (bliskość, prestiż, atrakcyjność miasta) jedynie w Gliwicach nad motywami ekonomicznymi przeważają wskazania związane z prestiżem uczelni, wysoką jakością i unikalnością kierunków studiów.
- Atrakcyjność Sosnowca, Zabrze i Dąbrowy Górniczej jawi się na podobnym poziomie: chęć studiowania w wymienionych miastach deklaruje ok. 2% maturzystów, a w Chorzowie – 1,2%. Miasta te różnią jednak motywy ich wyboru. Jakkolwiek dla każdego z nich najważniejsze są przyczyny ekonomiczne, to w Zabrzu relatywnie najwięcej osób

wskazało na motywy związane z prestiżem uczelni/jakością i unikalnością kierunku, co rzecz jasna wiąże się z działającym tam Śląskim Uniwersytetem Medycznym, a także wydziałami Politechniki Śląskiej;

- Spośród innych silnych ośrodków metropolitalnych i akademickich w Polsce dużym zainteresowaniem maturzystów cieszą się przede wszystkim Kraków i Wrocław. Pozostałe metropolie – łącznie z Warszawą – wyraźnie ustępują pod względem liczby osób z GZM, które preferują te miejsca studiów – nie tylko Krakowowi i Wrocławowi, ale także trzem innym ośrodkom akademickim z terenu GZM, takim jak Sosnowiec, Zabrze i Dąbrowa Górnicza.

Analiza naszych badań w kontekście badań przeprowadzonych przez zespół WSZiNS czternaście lat temu ukazuje ciekawe wnioski. Pozycje w rankingu najbardziej popularnych miast akademickich pozostają stabilne, tj. pierwsza siódemka nie uległa zmianie, z wyraźną przewagą Katowic i silną pozycją Gliwic (tab. 2). Jednakże na kolejnych miejscach obserwujemy trend wzrostowy dla głównych metropolii ponadregionalnych w Polsce (jak: Poznań, Gdańsk, Łódź) oraz niektórych ośrodków zagranicznych, przy równoczesnym spadku atrakcyjności mniejszych ośrodków akademickich GZM Chorzowa, Bytomia i Tychów. Spadek znaczenia tych ostatnich wynika zapewne z osłabienia funkcji akademickiej tych trzech ostatnich miast¹¹.

Trend ten odzwierciedla wzmocnienie się pozycji wiodących ośrodków akademickich w Polsce w przeciwieństwie do miast, które rozwinęły funkcję szkolnictwa wyższego dopiero podczas boomu edukacyjnego lat 1990 i pierwszej dekady XXI w. Wyjątkiem w GZM jest Dąbrowa Górnicza z działającą tam uczelnią prywatną – Akademią WSB.

Warto jednak zauważyć, że analizując nie tyle pozycję w rankingu, co istotność statystyczną zmian w preferencji maturzystów pomiędzy 2010 r. a 2024 r., Katowice pozostają liderem całego zestawienia natomiast wzmocnieniu uległa pozycja Gliwic i Dąbrowy Górniczej. Osłabiła się też pozycja Bytomia, a z ośrodków, które miały pewne znaczenie w 2010 r. zniknęły zupełnie Tychy. Trzeba zastrzec, że różnice te mogą częściowo wynikać ze struktury próby badawczej (w naszym badaniu uczniowie technikum stanowili znacznie większy odsetek, co mogło wpłynąć na wyższe preferencje dla Gliwic) oraz wyższego odsetka respondentów niezdecydowanych co do miejsca studiów w naszej próbie badawczej.

¹¹ Wg danych „Systemu informacji o nauce i szkolnictwie wyższym” (dostęp 30.07.2024) w Tychach siedzibę miały 2 uczelnie niepubliczne, obydwie są obecnie w likwidacji, w Chorzowie działa 1 uczelnia niepubliczna, 1 znajduje się w likwidacji, w Bytomiu również w likwidacji jest działająca tam uczelnia niepubliczna. W miastach tych nadal działają wydziały zamiejscowe uczelni niepublicznych – 2 w każdym z tych miast.

Tab. 3. Trzy główne motywy wyboru najpopularniejszych ośrodków akademickich zlokalizowanych w GZM

Katowice	Gliwice	Zabrze	Sosnowiec	Dąbrowa Górnicza
Bliskość miejsca zamieszkania/mniejsze koszty utrzymania 58%	Prestizż uczelni/wysoka jakość/ unikalność kierunku 46%	Bliskość miejsca zamieszkania/mniejsze koszty utrzymania 59%	Bliskość miejsca zamieszkania/mniejsze koszty utrzymania 64%	Bliskość miejsca zamieszkania/mniejsze koszty utrzymania 82%
Prestizż uczelni/wysoka jakość/unikalność kierunku 26%	Bliskość miejsca zamieszkania/mniejsze koszty utrzymania 44%	Prestizż uczelni/wysoka jakość/ unikalność kierunku 33%	Prestizż uczelni/wysoka jakość/ unikalność kierunku 27%	Prestizż uczelni/wysoka jakość/ unikalność kierunku 13%
Ze względu na atrakcyjność miasta 16%	Ze względu na atrakcyjność miasta 10%	Ze względu na atrakcyjność miasta 8%	Ze względu na atrakcyjność miasta 6%	Ze względu na atrakcyjność miasta 5%

Uwaga: wzięto pod uwagę odpowiedzi, w których dane miasto wystąpiło jako jedyne lub pierwsze na liście preferowanych ośrodków akademickich.

Źródło: badania własne

Jakie są najważniejsze powody dla których młodzież chce pracować na terenie GZM?

Osoby, które zadeklarowały podjęcie wyłącznie pracy po ukończeniu szkoły średniej, zapytano o powody dla których chcą tą pracę podjąć: na terenie GZM – lub przeciwnie – jakie czynniki sprawiają, że chcieliby podjąć pracę poza GZM.

Wśród czynników zachęcających do podjęcia pracy w GZM jako najistotniejsze jawią się wskaźniki emocjonalnego i materialnego przywiązania do aktualnego miejsca zamieszkania. Odpowiedź „Mam tu znajomych, rodzinę” jest najczęściej wskazywanym powodem, zaś drugim co do ważności czynnikiem jest kwestia mieszkaniowa: „mam, gdzie mieszkać”. Zgodni co do ważności tych czynników byli zarówno mężczyźni, jak i kobiety, przy czym ci pierwsi mocniej akcentowali aspekt mieszkaniowy. Gdyby dodać do tych dwóch czynników, kolejny (o równej istotności tak dla mężczyzn, jak i dla kobiet), tj. „nie chcę się wyprowadzać”, to można zauważyć, że przeważają czynniki niezwiązane z samą atrakcyjnością lokalnego i regionalnego rynku pracy (a związane z kwestiami rodzinno-bytowymi).

Tym co istotnie różniło opinie kobiet i mężczyzn były kwestie związane z charakterem dostępnej pracy, tj. odpowiedzi mężczyzn wyrażało optymistyczne podejście do tej kwestii, tj.:

- czynnik: „Mam już potencjalne miejsce pracy”, dla mężczyzn okazał się znacznie ważniejszy (30,4%) niż dla kobiet (10,5%), co może wskazywać większą pewność zatrudnienia w regionie przez mężczyzn jeszcze przed ukończeniem edukacji, w tym przez uczniów technikum;

- znacząco więcej mężczyzn (18,2%) niż kobiet (10,5%) wybrało odpowiedź „Jest tu branża, w której chcę się rozwijać”, co może odzwierciedlać faktyczne różnice w kierunkach kariery lub w percepcji możliwości karier;
- mężczyźni częściej niż kobiety wskazali na dobre zarobki, jednak łącznie czynnik ten jako jeden z trzech najistotniejszych wybrało około 12% osób.

Natomiast w jednym z czynników *stricte* związaną z atrakcyjnością rynku pracy, to kobiety (22,8%) w większym stopniu niż mężczyźni (16,2%) wskazały na „dużą ilość ofert pracy” jako powód do pozostania w GZM. Czy zatem tak jest faktycznie czy też wyniki wskazują raczej, że młode kobiety są bardziej elastyczne i otwarte na różne możliwości zawodowe, a może też, że nie mają zbyt wygórowanych oczekiwań co do miejsca pracy? Odpowiedź na to pytanie warta jest pogłębionych badań.

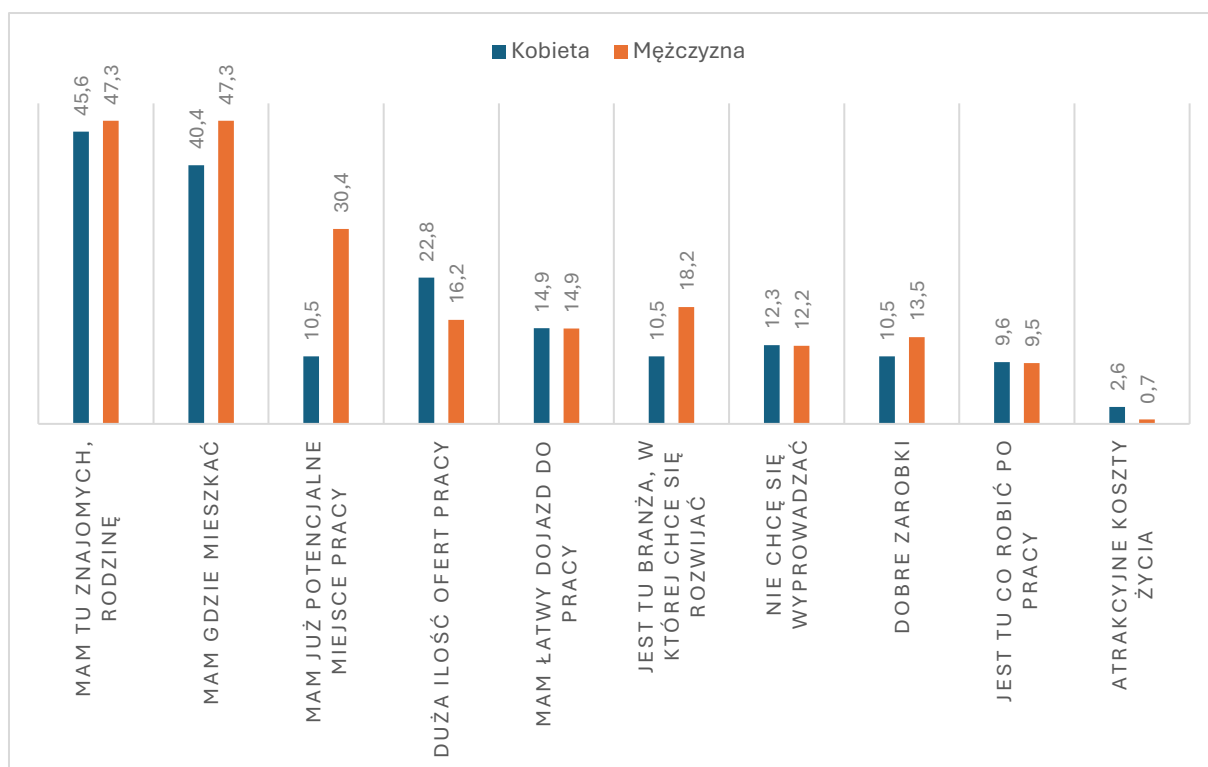
Czynniki związane z atrakcyjnością rezydencjonalną miast GZM dla podjęcia na jego terenie pracy wskazywano relatywnie najrzadziej wśród trzech kluczowych czynników atrakcyjności GZM. Wśród tych czynników ankietowani wskazywali:

- przede wszystkim na fakt łatwego dojazdu do pracy,
- możliwość atrakcyjnego spędzenia wolnego czasu po pracy,
- najrzadziej akcentowano atrakcyjne koszty życia w porównaniu z innymi miastami w Polsce.

Wśród tej grupy czynników, podobieństwa opinii pomiędzy kobietami a mężczyznami były bardzo duże.

Jako przyczyny pozostania w GZM i podjęcia tam pracy wskazywano:

- zdecydowanie za najważniejsze te związane z czynnikami zakorzeniającymi w miejscu zamieszkania (sieci społeczne, mieszkanie, niechęć do zmiany miejsca życia),
- na drugim miejscu te związane *stricte* z rynkiem pracy (duża ilość ofert, dostępność pracy, preferowana branża),
- zaś relatywnie najmniej na czynniki związane z atrakcyjnością rezydencjonalną, takie jak atrakcyjność spędzania czasu wolnego czy atrakcyjne koszty życia w porównaniu z innymi metropoliami.

Ryc. 7. Wskazania na główne czynniki pozostania w GZM wśród osób chcących po ukończeniu szkoły podjąć wyłącznie pracę zawodową (n=270)

Źródło: badania własne

Jakie są czynniki wypychające poza teren GZM osoby, które chcą podjąć pracę zawodową?

Wśród czynników wypychających maturzystów poza GZM są dwa najważniejsze związane *stricte* z rynkiem pracy: niskie zarobki i brak ciekawych ofert, a trzecim czynnikiem brak przywiązanie do miejsca.

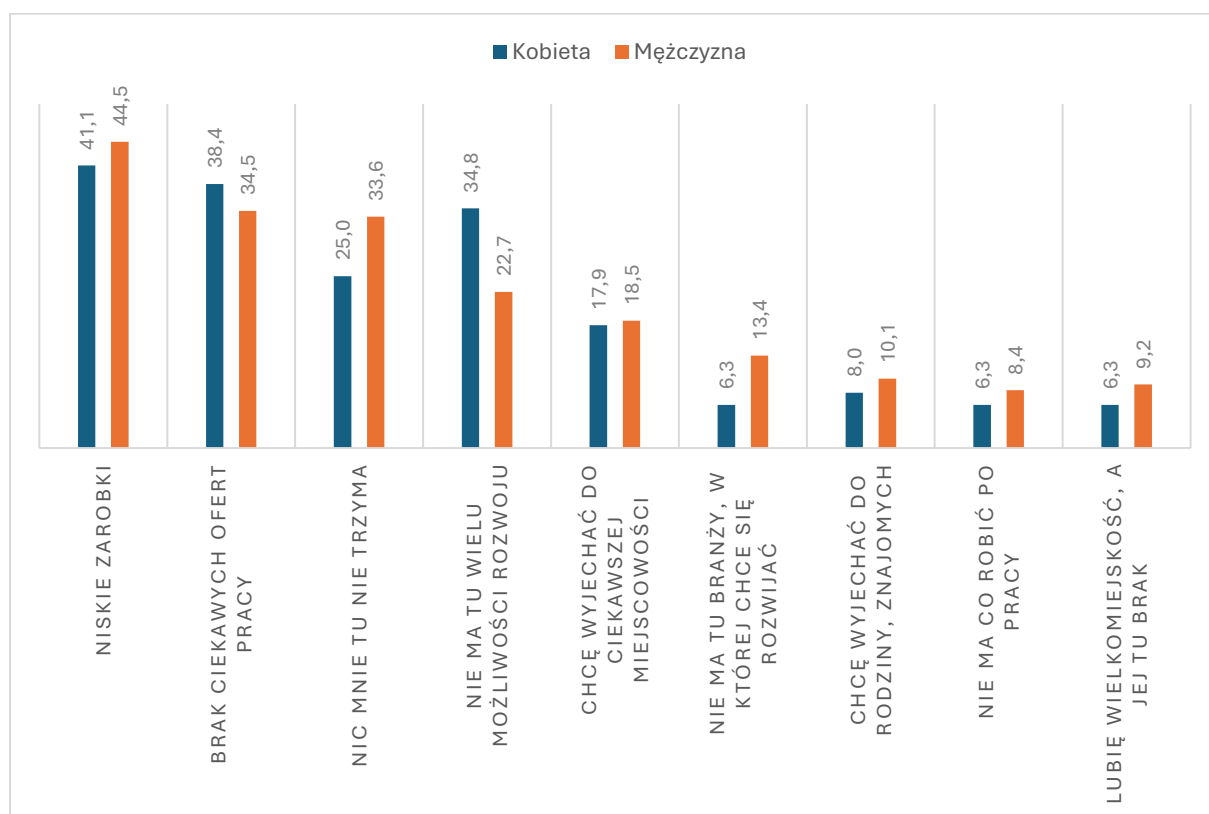
Opinie kobiet i mężczyzn nie różnicowały się znacząco w tych kwestiach, aczkolwiek warto zwrócić uwagę, że o ile mężczyźni częściej akcentowali kwestię niższych zarobków, to kobiety podkreślały częściej słabą dostępność ciekawych ofert pracy. Wynik ten może wydawać się pozornie sprzeczny z faktem, że większy odsetek kobiet niż mężczyzn wskazywało na fakt, że teren GZM oferuje „dużą liczbę ofert pracy”, lecz różnica tkwi najprawdopodobniej w różnicach w ocenie „ilościowej” i „jakościowej” rynku pracy przez kobiety.

Różnice między płciami najsilniej wybrzmiewały w ocenie możliwości rozwoju: kobiety były zdecydowanie bardziej krytyczne, aż 35% podało czynnik braku możliwości rozwoju jako jeden z trzech najważniejszych skłaniających je do poszukiwania pracy poza GZM, podczas gdy mężczyźni tylko 23%. Z drugiej strony – co nieco zaskakujące – mężczyźni częściej niż kobiety podkreślali fakt, że nie ma w GZM branży, w której chcieliby się rozwijać lub jest też gorzej rozwinięta niż w innych miejscach. Tę odpowiedź wybrał co siódmy mężczyzna chcący podjąć pracę poza GZM.

Pod względem braku przywiązania do miejsca, czynnik ten silniej podkreślany przez mężczyzn (34%) niż kobiety (25%), a nie któryś z czynników związanych z cechami rynku pracy czy atrakcyjnością rezydencjonalną. Może to być związane z chęcią rozpoczęcia „życia na własny rachunek”, dużym otwarciem na świat (co także wynikało z odpowiedzi na kwestie związane z gotowością i chęcią wyjazdu za granicę na stałe lub czasowo), a także nieco swobodniejszym podejściem do tzw. korzeni (co z wiekiem może okazać się czasowe i przejściowe).

Czynniki ściśle związane z atrakcyjnością rezydencjonalną miast GZM pojawiały się na dalszych miejscach. W tym kontekście kobiety i mężczyźni zgodnie wskazywali na następujące powody chęci podjęcia pracy poza GZM:

- chęć wyjazdu do „ciekawszych” miast (18%),
- brak atrakcyjnych ofert spędzania czasu po pracy (8%),
- brak wielkomiejskości (7%).

Ryc. 8. Wskazania na główne powody chęci wyjazdu poza GZM wśród osób chcących po ukończeniu szkoły podjąć wyłącznie pracę zawodową (n=240)

Źródło: badania własne

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Badanie niniejsze stanowi przekrojowy momentalny obraz opinii młodzieży ostatnich klas szkół średnich, uczących się w miastach unikalnej w skali Polski policentrycznej i (po)industrialnej Metropolii Górnośląsko-Zagłębiowskiej, przedstawiający ich postawy wobec miasta nauki i planów życiowych. Badanie zawierało m.in. odniesienie do dwóch, szczególnie istotnych, kwestii dla rozwoju społeczno-gospodarczego Metropolii: postrzegania uczelni z GZM jako potencjalnego miejsca dalszej nauki oraz oceny oferty pracy na rynku pracy GZM, jako szansa na zatrudnienie.

Wśród młodzieży przeważają postawy przywiązania do miasta zamieszkania i pobierania nauki nad postawami obojętności i niechęci. Różnicują się istotnie statystycznie one w zależności od tego czy uczeń mieszka w mieście, czy do niego dojeżdża oraz pomiędzy płciami (kobiety są bardziej krytyczne). To, że w całej próbie bardzo silne i silne przywiązanie deklaruje 36% badanych osób może być przez niektórych oceniane jako wynik słaby. Należy jednak zauważyć, że współcześnie odwoływanie się do „tradycji i sentymentu” może być już niewystarczające dla młodego pokolenia mieszkańców obszaru metropolitalnego, mobilnego i rozwijającego sukcesywnie kontakty z innymi ośrodkami miejskimi i metropolitalnym w kraju i za granicą. Coraz częściej i chętniej młodzi dorośli gotowi są do stałego lub czasowego przemieszczania się oraz dysponują relatywnie szerokimi możliwościami w tym zakresie. Zwłaszcza jest to cecha właściwa dla osób z wyższym wykształceniem. Zwrócenie uwagi młodzieży na wartości lokalne – związane z miejscem pochodzenia lub nauki w szkole średniej – wymaga nowego zdefiniowania „tradycji” i „tożsamości”, tak by była ona atrakcyjna dla ambitnych, aby generowała pozytywne skojarzenia i była „magnesem przyciągającym”, a więc powinna być nieco przetworzona i unowocześniona (a nie czynnikiem kojarzonym ze zbyt dużą „lokalnością”).

Zauważalna jest duża rozbieżność pomiędzy opiniami badanej młodzieży na temat możliwości kształcenia się na poziomie wyższym i realizacji zainteresowań rozwojowych (które nie są tak optymistyczne i obiecujące) a deklaracjami co do jakości życia w mieście zamieszkania, które oceniane i odbierane jest przez większość badanych (niezależnie od płci) jako zasadniczo pozytywnie.

Mimo tego, że w większości młodzież pozytywnie ocenia miasta GZM pod względem rynku pracy, jakości życia, możliwości samorealizacji i kontynuacji edukacji, to tylko niespełna 1/3 deklaruje, że chce w nich mieszkać i pracować. Wynik ten może być odczytywany jako sygnał ostrzegawczy dla decydentów i przyczynę do dalszego zgłębiania powodów takiej decyzji, w tym:

- a) pogłębionej analizy profilu rynku pracy w GZM (struktury branż i podmiotów, szczególnie w porównaniu z innymi ośrodkami metropolitalnymi w kraju);
- b) większe akcentowanie przewagi konkurencyjnej GZM, jakimi są niższe koszty życia w GZM w porównaniu do innych dużych miast akademickich. Konkurencyjna cena za

akademiki lub dofinansowania gminne/uczelniane mogą być zachętą do przyjazdu na studia do GZM – szerzej piszemy o tym w dalszej części);

W skali wewnątrzmetropolitalnej opinie młodzieży co do atrakcyjności zamieszkania, pracy i dalszej nauki w danym mieście silnie korespondują z aktualną pozycją w hierarchii miast, wyrażanej przede wszystkim gęstością ponadlokalnych instytucji i cechami rynku pracy. Najlepiej w oglądzie młodzieży wypadają Katowice i Gliwice, a następnie Tychy i Tarnowskie Góry.

Przy wyborze miasta do podjęcia pracy relatywnie mały był wpływ czynników związanych z atrakcyjnością rezydencjonalną, takie jak: atrakcyjność spędzania czasu wolnego czy atrakcyjne koszty życia w porównaniu z innymi metropoliami. Okazują się one być drugoplanowe wobec bliskości rodziny i znajomych, oraz możliwości zamieszkania i zapewnienia potencjalnego miejsca pracy. Wniosek ten jest zgodny z obserwacją regionalnej „zasiedziałości” klasy kreatywnej w polskich miastach (Stryjakiewicz i Męczyński 2015), wskazujący m.in. na rolę silnego związku w związku przestrzennego aktualnego miejsca zamieszkania i pracy z miejscem studiowania. Porównanie motywów wyboru miejsca pracy i studiowania wskazuje, że wspólnym mianownikiem jest chęć pozostania w dotychczasowym miejscu zamieszkania, co obniża koszty utrzymania. Natomiast w przypadku potencjalnych studentów ważnym czynnikiem (prócz prestiżu uczelni/wysoka jakość/unikalność kierunku), jest atrakcyjność miasta.

Tradycyjne postrzeganie rynku pracy w GZM i łączenie go z ‘męskimi’ branżami (górnictwo, przemysł), jak również – jak wynika z opinii młodzieży – nadal relatywnie mało zróżnicowana pod względem atrakcyjności i jakości oferta miejsc pracy dla osób wykształconych i ambitnych warunkuje znacznie wyższą gotowość wyjazdu młodych kobiet niż mężczyzn. W tym kontekście ważne jest podkreślenie, że więcej kobiet niż mężczyzn kończy studia wyższe, niemniej rzadziej są to studia techniczne. Niechęć dziewcząt do podejmowania nauki w zakresie STEM (ang. science, technology, engineering, mathematics) wynika z kilku czynników. Jednym z nich jest stereotypowe przypisywanie umiejętności ścisłych mężczyznom, a humanistycznych kobietom, co nadal ma swoje odbicie w doborze kierunków studiów. Ponadto, ze względu na socjalizację i powielanie przypisywanych ról, podziały zawodów na „kobiece” i „męskie” są i prawdopodobnie nadal będą się utrzymywać, czemu sprzyja również mniejsze zainteresowanie dziewcząt nowymi technologiami. Problem wiąże się również z charakterem pracy fizycznej m.in. zmianowością. W tym kontekście kluczowa jest przede wszystkim dywersyfikacja rynku pracy, a także działania promujące zwiększenie liczby kobiet pracujących w przemyśle.

Aby to osiągnąć istotne są dalsze działania kreujące nowe miejsca pracy skierowane do osób z wyższym wykształceniem, szczególnie kobiet, m.in. w tzw. usługach wyższego rzędu. Ponadto kluczowe są działania mające na celu zwiększenie udziału kobiet zarówno z wyższymi, jak i niższymi kwalifikacjami do podejmowania zatrudnienia w przemyśle m.in. poprzez promowanie idei STEM wśród dziewcząt w różnym wieku. Ważne jest również upowszechnianie różnorodności w tym promowanie mniej stereotypowego postrzegania ról w rodzinie i tym samym otwarcia na prace kobiet w ‘męskich’ branżach. Ponadto istotne jest także

wprowadzanie skutecznych polityk antydyskryminacyjnych na różnych szczeblach. Niezwykle ważna jest również prowadzona polityka prorodzinna, w tym zwrócenie uwagi na elastyczne godziny pracy i/lub pracy zdalnej oraz tworzenie przedszkoli i żłobków funkcjonujących w niestandardowych godzinach, również popołudniu. Istotne jest także podkreślanie zmiany warunków pracy i warunków zatrudnienia w zakładach przemysłowych (m.in. Domański i in. 2024) i tym samym zachęcenie młodych, ambitnych osób do podjęcia pracy w tym sektorze.

Warto zauważyć, że w kontekście rynku pracy nadzieją dla miast GZM może być fakt, że obecnie są one w procesie kolejnej transformacji (zob. np. Drobniak i in. 2023), co może być przewagą nad innymi ośrodkami metropolitalnymi w Polsce, które wprawdzie obecnie postrzegane są jako posiadające atrakcyjniejszy rynek pracy, ale tam raczej nie będzie aż tak dynamicznych zmian dających ciekawą perspektywę rozwoju miast jakie nastąpią w najbliższych latach w GZM. Ta kolejna fala transformacji już w GZM się toczy. Jej przejawami mogą być np. trwająca budowa tzw. hubu gamingowego w Katowicach jako miejsca oferującego w przyszłości pracę innowacyjną w nowoczesnej przestrzeni, ale zarazem nawiązującej do typowej śląskiej historii. Innymi dobrymi przykładami są rozwijające się ekosystemy przemysłu 4.0 w Gliwicach czy startupów w obszarze rynku zdrowia w Zabrze.

Deklaracje maturzystów, przede wszystkim chęć łączenie studiów z pracą i znaczący odsetek osób wskazujących na chęć rocznej przerwy – ilustrują zmianę w percepcji wartości edukacji wyższej wśród młodych ludzi. Kontynuować naukę po maturze chce 66% badanych. Nie jest zaskoczeniem, że deklaracje statystycznie istotnie różnią się między młodzieżą z LO a technikum. 6 na 10 uczniów chcących studiować deklaruje, że będzie to uczelnia z obszaru GZM. Pozycja najpopularniejszych ośrodków akademickich dla młodzieży GZM pozostaje od dekady stabilna. Katowice są miastem najczęściej wskazywanym jako miejsce studiów (dwa razy więcej głosów niż Gliwice), co wynika m.in. z faktu, że posiadają bardziej zróżnicowaną ofertę edukacyjną, niż tylko studia politechniczne. Wysoką pozycję zajmują ponadto dwa miasta akademickie poza GZM – Kraków i Wrocław. Warto zauważyć jednak trend wzrostowy dla głównych metropolii ponadregionalnych w Polsce oraz niektórych ośrodków zagranicznych, przy równoczesnym spadku atrakcyjności mniejszych ośrodków akademickich GZM.

Najnowsze analizy potencjału akademickiego GZM (Czakon 2022, Bierwiaczonek i Pyka 2024) wskazują na pozycję „średniaka” w Polsce. Bierwiaczonek i Pyka (2024), wskazują na niekorzystny fakt „dyspersji” zasobów akademickich występujących w GZM. W kontekście m.in. wyników niniejszych badań warto zastanowić się nad strategią przewyciężenia tej dyspersji, w szczególności zbalansowania relacji pomiędzy ambicjami poszczególnych miast GZM, które chciałyby kreować i wzmacniać ważną dla rozwoju funkcję akademicką, a potrzebą eksponowania na zewnątrz jednościi uczelni i najsilniejszych ośrodków akademickich, chociażby w kontekście polskich i europejskich rankingów miast akademickich, które wpływają w jakimś stopniu na decyzje wyboru kierunku studiów i decyzje inwestycyjne zwłaszcza sektora zaawansowanych usług.

Negatywne procesy i trendy demograficzne wskazane zostały jako jedno z pięciu największych wyzwania rozwojowych w aktualnie obowiązującej *Strategii rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej*

Metropolii na lata 2022-2027, z perspektywą do 2035 r. Kurczące się – ilościowo i jakościowo zasoby kapitału ludzkiego są niewątpliwie kwestią kluczową interwencji strategicznej w tym względzie. Jedną z takich odpowiedzi może być odważna i skoordynowana interwencja mająca na celu wzmocnienie funkcji akademickich metropolii. Uczelnie są podstawowym kreatorem kapitału ludzkiego i głównym „dostarczycielem” wysoko wykwalifikowanych absolwentów będących w stanie generować pozytywne efekty leżące po stronie podaży w gospodarce regionalnej (Barra, Zotti 2016¹²). Jak twierdzą Etzkowitz i Leydesdorff (2000), absolwenci są największym wkładem instytucji szkolnictwa wyższego w tworzenie gospodarki opartej na wiedzy.

Starsze badania pokazują¹³, że GZM ma aktualnie ograniczony potencjał ściągania absolwentów spoza województwa śląskiego, a badania WSZINS i aktualne pokazują, że zdolność zatrzymania własnych absolwentów kształtuje się na poziomie 60%. Tak być nie musi. W świetle obecnych trendów bardzo dużych kosztów związanych z studiowaniem poza miejscem zamieszkania można postawić tezę, że będzie wzrastała rola czynników ekonomicznych i dostępnościowych. Skoordynowane polityki mieszkaniowe, transportowe (dobra dostępność do GZM i najbliższych ośrodków – zwłaszcza Krakowa) i sektorowe (wsparcie rozwoju funkcji akademickich) mogłyby w istotny sposób zmienić pozycję konkurencyjną GZM. Zwłaszcza, że obecnie mamy do czynienia ze znaczącym przeformułowaniem misji i roli uniwersytetów (znacznie większy nacisk na tzw. *badania użyteczne i living laby*, badania współtwórcze (*co-creation*), rosnące znaczenie współpracy z otoczeniem i przemiany kampusów w kierunku *learning landscape i sustainable innovation zones*¹⁴). Metropolia w tej przemianie ma inicjalne przewagi (np. Katowice Europejskie Miasto Nauki 2024) i doświadczenia (np. Metropolitalny Fundusz Wspierania Nauki, Metropolitalna Szkoła Prototypowania), które jednak – należy radykalnie rozszerzyć i wzmocnić.

Aby ten mechanizm zadziałał musi to mieć charakter zintegrowany z polityką mieszkaniową, flagowego projektu „metropolia silnym miastem”. Przy okazji, działania te są w pełni synergiczne z kolejnym wyzwaniem akcentowanym w Strategii GZM - *Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne*. Zacieśnienie współpracy GZM z uczelniami (głównie publicznymi) i miastami akademickimi GZM może się odbyć np. poprzez stworzenie „triady” podmiotów wspólnie opracowujących plan działań na rzecz utrzymania absolwentów studiów i przyciągania absolwentów szkół średnich i zatrzymania studentów, gdzie uczelnie oferują wspólną ofertę edukacyjną i wkład intelektualny w innowacje miejskie, społeczne i technologiczne; rolą samorządów jest zadbanie o ofertę mieszkaniową, ulgi i zniżki, wykorzystanie obecnie

¹² Cyt za. Gwosdz K, Domański B, Dziątek J, Gałka J, Guzik R, Kocaj A, Kołoś A, Puchalski Ł, Świgost-Kapocsi A, Woźniak-Vecchie R. 2019. Kapitał ludzki w metropoliach: współczesny stan badań i aktualne trendy badawcze.

¹³ Herbst M., 2009, Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego w polskich miastach akademickich, *Studia Regionalne i Lokalne*, 4(38), 21–38; Sobala-Gwosdz, A. (2018). Osobiste doświadczenie przestrzeni miasta jako czynnik zmian wyobrażeń i stereotypów przestrzennych. In S. Sitek (Ed.), „Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej (pp. 71-84). Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Katowicki, Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi.

¹⁴ Zob np. Męczyński, M., Ciesiółka, P., & Weiss, M. 2024. Przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast w kierunku obszaru zrównoważonej innowacji (Sustainable Innovation Zone)–przykład kampusu Morasko w Poznaniu. Krzykawski M., 2024, Przez negantropologię do lokalnych rewolucji, w: *Czas Kultury*, 2, 33–43.

konkurencyjnych warunków do studiowania w GZM w porównaniu do innych miast; zaś GZM pełni rolę wspólnej platformy kontaktowej (inicjującej, opracowującej zintegrowane plany i programy działania). Taka „triada” mogłaby być partnerem do wykreowania współpracy między biznesem a uczelniami (dla uzyskania np. staży i miejsc „pierwszej” pracy dla studentów).

Nieodzownym elementem prowadzenia polityk publicznych opartych na dowodach jest rzetelny monitoring procesów gospodarczych i społecznych. Niniejsze badania są „stopką” obrazującą opinie potencjalnych maturzystów z 1 połowy 2024 r. Ostatnie porównywalne badania przeprowadzono 14 lat temu, rok 2015 r. był ostatnim, kiedy zrealizowano ostatnią edycję ogólnopolskiego badania Diagnoza Społeczna. Dlatego też rekomendujemy cykliczne prowadzenie sondaży, np. w ramach Obserwatorium Procesów Miejskich i Metropolitalnych, które mogą być źródłem monitoringu i bazą dla podejmowania decyzji. Mogłyby one objąć nie tylko maturzystów, ale też studentów uczelni GZM, a także – reprezentatywne próby spoza obszaru GZM, które ujawniłyby zewnętrzną perspektywę wobec pierwszego ukonstytuowanego polskiego związku metropolitalnego – Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii.

LITERATURA

- Anderson, P. (1999). Factors influencing student choice in higher education. *Perspectives: Policy & Practice in Higher Education*, 3(4), 128–131.
- Badora B., Młodzież (2010), *Młodzież 2010. Plany, dążenia i aspiracje. Materialne warunki życia i dostęp do technologii informacyjnej. Znajomości języków obcych, CBOS, Opinie i Diagnozy.*
- Barra C., Zotti R., (2016), *Investigating the Human Capital Development growth Nexus: Does the Efficiency of Universities Matter?*, *International Regional Science Review*, 1–41.
- Bierwiaczonek, K., & Pyka, R. (2024). Potencjał akademicki Katowic i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Społeczna percepcja i instytucjonalne uwarunkowania.
- Czakon, P. (2022). Academic Potential of Polish Cities. From Centres of Advantage to Centres of Vulnerability. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*, (165), 53–66.
- Czapiński J., Panek T., (2015), *Diagnoza Społeczna 2015. Warunki i Jakość Życia Polaków, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.*
- Dallago, L., Perkins, D. D., Santinello, M., Boyce, W., Molcho, M., & Morgan, A. (2009). Adolescent place attachment, social capital, and perceived safety: A comparison of 13 countries. *American journal of community psychology*, 44, 148–160
- Domański, B., Micek, G., Świągost-Kapocsi, A. (2024). Temporary and foreign labour force vs. industrial upgrading in the semi periphery: high or low road of Polish manufacturing? *Prace Geograficzne UJ* (w druku).
- Drobniak, A. (red). (2023). Just transition of coal regions in Poland: impulses, contexts and strategic recommendations. Publishing House of the University of Economics in Katowice.
- Etzkowitz H., Leydesdorff L, (2000), *The Dynamics of Innovation: From National Systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of University-industry-government Relations*, *Research Policy*, 29, 109–23.
- Grabowska M., Gwiazda M., (red.), *Młodzież 2021, Opinie i Diagnozy nr. 49, CBOS.*
- Gwosdz K, Domański B, Działek J, Gałka J, Guzik R, Kocaj A, Kotoś A, Puchalski Ł, Świągost-Kapocsi A, Woźniak-Vecchie R. (2019). Kapitał ludzki w metropoliach: współczesny stan badań i aktualne trendy badawcze.
- Herbst M., (2009), Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego w polskich miastach akademickich, *Studia Regionalne i Lokalne*, 4(38), 21–38.
- Krzykawski M., (2024), Przez negantropologię do lokalnych rewolucji, w: *Czas Kultury*, 2, 33–43.
- Męczyński, M., Ciesiółka, P., & Weiss, M. (2024). Przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast w kierunku obszaru zrównoważonej innowacji (Sustainable Innovation Zone)–przykład kampusu Morasko w Poznaniu.
- Pactwa B., (2011), *Plany życiowe oraz aspiracje edukacyjne i zawodowe uczniów szkół ponadgimnazjalnych na obszarze Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. Raport z badań. Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych im. ks. Emila Szramka w Tychach, Tychy.*
- Przybylski, B. (2017). Moda na „gap year”. O współczesnym trendzie w konstruowaniu karier edukacyjnych. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, (3), 194–201.
- Rybak, A. (2017). Ankieta internetowa jako element mixed-mode survey design: zastosowania, wyzwania, perspektywy. *Studia Krytyczne*, (4), 27–43.
- Sobala-Gwosdz, A. (2018). Osobiste doświadczenie przestrzeni miasta jako czynnik zmian wyobrażeń i stereotypów przestrzennych. In S. Sitek (Ed.), „Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej (71–84). *Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Katowicki, Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi.*
- Strykiewicz, T., & Męczyński, M. (2015). Klasa kreatywna w dużym mieście. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (31), 97-109.

Znaniński F., Ziółkowski J., (1984), Czym jest dla Ciebie miasto Poznań? Dwa konkursy: 1928/ 1964, PWN, Warszawa–Poznań 1984, 195–196.